

СТАН СФОРМОВАНOSTІ ЗМІСТУ ТА ПІДХОДИ ДО ОПТИМІЗАЦІЇ ФІЗИЧНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ З ЛІКВІДАЦІЇ НАСЛІДКІВ НАДЗВИЧАЙНИХ СИТУАЦІЙ

ГОНШОВСЬКИЙ В.

Кам'янець-Подільський державний університет

Мета – на теоретичному рівні дослідити стан сформованості змісту та підходи до оптимізації фізичної підготовки майбутніх фахівців з ліквідації наслідків надзвичайних ситуацій.

Завдання: вивчити за даними наукової літератури стан сформованості змісту спеціальної фізичної підготовки майбутніх фахівців з ліквідації наслідків надзвичайних ситуацій; встановити чинні та перспективні підходи до підвищення ефективності спеціальної фізичної підготовки досліджуваного контингенту.

Методи: аналіз, синтез, систематизація наукової літератури, вивчення документальних матеріалів.

Анотація. На основі даних наукової літератури встановлено практично повну відсутність ефективного змісту спеціальної фізичної підготовки майбутніх фахівців з ліквідації наслідків надзвичайних ситуацій у вищих військових навчальних закладах. Також встановлено, що сучасні підходи до підвищення ефективності цієї складової підготовки передбачають диференціацію змісту фізичної підготовки на основі лабільних характеристик курсантів, не враховуючи стабільних біологічних і, зокрема, типу соматичної конституції як критерію такої диференціації. Зазначене актуалізує подальші дослідження у визначеному напрямку.

Ключові слова: майбутні фахівці, ліквідація наслідків надзвичайних ситуацій, спеціальна фізична підготовка, диференційований підхід, тип соматичної конституції

Постановка проблеми. Фізична культура є одним з найбільш важливих засобів загальної підготовки майбутніх військових фахівців до ефективної професійної діяльності [26]. У зв'язку з цим проблеми вдосконалення організаційних, змістових основ фізичної підготовки курсантів вищих військових навчальних закладів та підходів до їх реалізації набувають надзвичайно важливого значення. Вони актуалізуються ще більше у випадку фізичної підготовки майбутніх фахівців з ліквідації наслідків надзвичайних ситуацій (ЛННС), оскільки цей підрозділ Збройних сил України сформовано нещодавно, а отже практично відсутні дослідження, спрямовані на розробку основ їхньої професійно-прикладної фізичної підготовки у вищих військових навчальних закладах.

Робота виконана згідно плану науково-дослідної роботи проблемної лабораторії «Гендерні профілактично-оздоровчі технології фізичного виховання і реабілітації» на 2003-2007 рр. Кам'янець-Подільського державного університету.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проголошення незалежної України та реформування до 2010 року її Збройних сил започаткувало новий етап розвитку цієї державної структури. У зв'язку з цим набули важливого значення проблеми підготовки майбутніх військових фахівців, у тому числі, фізичної. Ще більш актуальними є питання підготовки майбутніх фахівців з ЛННС, оскільки цей підрозділ Збройних сил України сформовано лише в 1998 році [18] і до сьогодні практично повністю відсутні дослідження, пов'язані з розробкою організаційних, програмно-нормативних основ, ефективних технологій, методики їхньої загальної і спеціальної фізичної підготовки [22].

Зазначене обумовлено декількома причинами. Так доведено [13, 24, 26], що професійна підготовка будь-якого військового фахівця не може бути повноцінною, якщо вона обмежується тільки знаннями про військову техніку, системи зброї та умінням керувати нею, – обов'язковою умовою його успішної професійної діяльності є належний розвиток фізичних можливостей, психологічних властивостей і якостей. У той же час, рівень фізичної підготовленості та психофізичного стану хлопців 18-24 років не відповідає сучасним вимогам служби у підрозділах ЛННС [2]. Зазначене свідчить про необхідність підвищення уваги до їхньої фізичної підготовки у вищих військових навчальних закладах (ВВНЗ), використовуючи для цього найбільш ефективні технології і методики.

З іншого боку, документи [18] свідчать, що фізична підготовка майбутніх фахівців ЛННС у ВВНЗ сьогодні відбувається на основі «Настанови з фізичної підготовки – НФП-2001» [20], що як і попередній документ [19] взагалі не враховує особливостей цієї військової професії та завдань Міністерства з надзвичайних ситуацій. Така невідповідність призводить до того, що молоді фахівці підрозділів ЛННС за розвитком спеціальних фізичних якостей не відрізняються від фахівців інших військових підрозділів, тобто зміст їхньої фізичної підготовки не відповідає сучасним подходам, принципам, умовам її професійної спрямованості [14].

Аналогічна ситуація спостерігається в нормативному забезпеченні. Так, зміст підготовки майбутніх фахівців ЛННС передбачає такі основні напрями: протипожежна підготовка, підривна, протирадіаційна, протихімічна, піротехнічна, легководолазна, гірничо-рятувальна, повітряно-десантна [22]. У зв'язку з цим, ефективність управління в кожному випадку буде вища у випадку, якщо зміст фізичного виховання передбачатиме розвиток відповідних фізичних, психічних якостей і властивостей. Проте, фізична підготовленість майбутніх фахівців ЛННС оцінюється за тестами «Настанови з фізичної підготовки» [20], яка не враховує особливостей професійної діяльності того чи іншого роду військ. Також, у ній відсутня чітка регламентація використання цих тестів, що призводить до їх довільного вибору із загального переліку. Так, у фізичному вихованні майбутніх фахівців ЛННС використовуються тести, що, по-перше, дублюють один одного, по-друге – спрямовані на оцінку лише окремих якостей, а саме: динамічної (підтягування на перекладині, підйом переворотом на перекладині, ривок гирі 24 кг), статичної силової (утримання кута в упорі на брусах), швидкісної (біг 100, 1000 м), загальної (біг 3000 м, марш-кидок 5000 м) витривалості та окремих проявів спритності (комплексний тест на спритність, човниковий біг 10x10 м). Як видно, наведені тести дозволяють оцінити далеко не всі сторони загальної фізичної підготовленості і, зокрема, гнучкість, різновиди спритності, абсолютну і швидкісну силу.

Що стосується організаційно-методичних основ фізичної підготовки майбутніх фахівців ЛННС і підходів до їх реалізації, то тут констатуємо недостатнє врахування сучасних тенденцій освітньої галузі і, зокрема, пов'язаних з обов'язковою реалізацією диференційованого підходу до курсантів у процесі їхньої фізичної підготовки. Усе вищезазначене й обумовлює необхідність подальших досліджень у визначеному напрямку.

Мета дослідження – на теоретичному рівні дослідити стан сформованості змісту та підходи до оптимізації фізичної підготовки майбутніх фахівців з ліквідації наслідків надзвичайних ситуацій у вищих військових навчальних закладах. **Завдання дослідження:** вивчити за даними наукової літератури стан сформованості змісту спеціальної фізичної підготовки майбутніх фахівців з ліквідації наслідків надзвичайних ситуацій; встановити чинні та перспективні підходи до підвищення ефективності спеціальної фізичної підготовки досліджуваного контингенту курсантів. **Методи дослідження:** аналіз, синтез, систематизація наукової літератури, вивчення документальних матеріалів.

Результати дослідження та їх обговорення. Сьогодні вважається визначеним коло підходів до реалізації фізичного виховання в системі безперервної освіти, одним з яких є диференційований підхід [7]. Основу цього підходу складає об'єднання осіб з однаковою базовою ознакою у відносно однорідні вибірки з подальшим використанням оптимальних для кожної з них засобів і методів педагогічного впливу [10].

Державними документами [11, 23, 29] пропонуються такі критерії для реалізації диференційованого підходу на заняттях з учнями: рівень фізичної підготовленості, фізичного розвитку, соматичного здоров'я. Разом з тим, значна кількість дослідників [4, 5, 9, 17, 21] зазначає, що ці показники є лабільними, тобто під впливом педагогічних засобів змінюються, а отже не повною мірою відповідають сучасним уявленням про них як критеріїв диференціації. Так, Л.В. Волков [5] наголошує, що ними повинні бути показники, які мають біологічну основу, є стабільні (практично не змінюються) та відображають різні сторони життєдіяльності індивіда. Обґрунтованість такого підходу підтримується психологами [1, 28], фізіологами і біологами [15, 16, 25], а отже дозволяє встановити першоджерело для вибору ознак, що можуть використовуватись як критерії диференціації.

Показники із зазначеними характеристиками отримали назву «маркерів», основними з яких є: серологічні чинники (еритроцитарні антигени), смакове сприйняття ФТК, деякі показни-

ки дерматогліфіки, одонтогліфіки, хромосомний набір, групи крові, а також типи темпераменту, вищої нервової діяльності, соматичної конституції [25].

Сьогодні маркери широко й успішно використовуються у спортивній практиці [27, 28]. Також, доведена висока ефективність використання типу соматичної конституції для диференціації змісту і спрямованості фізичного виховання старшокласників [8, 12, 30]. При цьому зазначається, що юнаки різних соматотипів відрізняються величинами прояву фізичних якостей, реакцією організму на однакові фізичні навантаження, структурою фізичної підготовленості, швидкістю навчання рухових дій, точністю відтворення параметрів руху, окремих морфологічних і функціональних показниках, що характеризують фізичне здоров'я, темпах статевого дозрівання.

Використання абсолютних маркерів (серологічних чинників, смакового сприйняття ФТК, показників дерматогліфіки та інших) як критеріїв для реалізації диференційованого підходу до учнів на заняттях фізичними вправами обмежене щонайменше двома причинами. Перша полягає в тому, що визначення належності індивіда до певної типологічної групи вимагає великої кількості методів або відзначається складністю методик, що сьогодні є дуже проблематичним в умовах масового фізичного виховання. Інша причина полягає у недостатній кількості науково-методичної інформації щодо функціональних (у тому числі пов'язаних з руховою діяльністю та фізичними якостями) особливостей представників різних типологічних груп, що не дозволяє розробити ефективні технології і методики їхнього фізичного виховання.

З іншого боку, використання в зазначеній якості типу соматичної конституції є реальним вже сьогодні, оскільки процедура його діагностики нескладна, вона належним чином описана в спеціальній літературі [3], не потребує великої кількості інструментарію, який є в кожному медичному кабінеті. Також як зазначалося раніше, на сьогодні накопичено значну кількість відповідної науково-методичної інформації.

Водночас, у контексті досліджуваної проблеми проведений аналіз виявив поодинокі дослідження [6, 16], дані яких дозволяють дати позитивну відповідь на питання про доцільність використання соматотипу як критерію для диференціації засобів і методів педагогічного впливу на курсантів у процесі їхнього фізичного виховання. У той же час не встановлено досліджень з вивчення типологічних особливостей прояву фізичних якостей курсантів ВВНЗ, у тому числі, майбутніх фахівців ЛННС, ефективності вирішення завдань їхньої спеціальної фізичної підготовки на основі врахування соматотипологічних особливостей моторики.

Висновки

1. Аналіз наукової літератури виявив недостатність досліджень, пов'язаних із спеціальною фізичною підготовкою майбутніх фахівців з ліквідації наслідків надзвичайних ситуацій та невідповідність її змісту підходам, принципам й умовам, встановлених педагогічною наукою.

2. Чинна програма фізичної підготовки майбутніх фахівців з ліквідації наслідків надзвичайних ситуацій не передбачає диференційованого підходу як обов'язкової умови її ефективної реалізації.

3. Встановлено, що одним з ефективних критеріїв диференціації є тип соматичної конституції, але дослідження з оптимізації спеціальної фізичної підготовки курсантів на основі врахування їхніх типологічних особливостей відсутні.

Подальші дослідження необхідно спрямувати, в першу чергу, на встановлення представництва різних типів соматичної конституції в загальній вибірці майбутніх фахівців ЛННС, особливостей їхньої фізичної підготовки та її структури на кожному етапі навчання у ВВНЗ.

Література

1. Акинщикова Т.И. Соматическая и психофизическая организация человека. – Л.: ЛГУ, 1977. – 160 с.

2. Антонец В.Ф. Анализ физического состояния курсантов и их отношение к его самосовершенствованию // 36. наук. праць. – № 4. – Ч. 2. – Хмельницький: Вид. Академії ПВУ, 1997. – С. 101-103.

3. Арэф'єв В.Г., Єдинак Г.А. Фізична культура в школі (молодому спеціалісту): Навч. посібник для студ. навч. закладів II-IV рівнів акредитації. – 2-е вид. перероб. і доп. – Кам'янець-Подільський: Абетка-НОВА, 2002. – 384 с.

4. *Бальсевич В.К.* Онтокинезиология человека. – М.: Теория и практика физической культуры, 2000. – 275 с.
5. *Волков Л.В.* Биологические и педагогические основы современных технологий спортивной подготовки детей и молодежи. – Варшава: Академия физической культуры, 2001. – 44 с.
6. *Гладышева А.А., Чернов Ю.А.* Сравнительная характеристика физического развития школьников и суворовцев // Вопросы антропологии. – Вып. 47. – 1974. – С. 131-137.
7. Державний стандарт базової повної і середньої освіти // Інформ. зб. Міністерства освіти і науки України (спецвипуск). – № 1-2. – 2004. – 64 с.
8. *Єдинак Г.А.* Индивидуализация процесса развития двигательных способностей юношей 15-17 лет разных соматических типов на уроках физической культуры: Дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04. – М., 1992. – 228 с.
9. *Єдинак Г.А.* Генетичні маркери і сучасні тенденції фізичного виховання // Слобожанський науково-спортивний вісник. – 2001. – Вип. 4. – С. 91-94.
10. *Ермаков В.А.* Теория и технология дифференцированного физического воспитания детей и учащейся молодежи: Автореф. дис... д-ра пед. наук: 13.00.04. – Тюмень, 1996. – 41 с.
11. Здоров'я і фізична культура. Програма фізичного виховання в загальноосвітній школі. – К.: Початкова школа, 2004. – 112 с.
12. *Зубаль М.В.* Періодизація розвитку фізичних здібностей хлопців різних типологічних груп // Молода спортивна наука України: Зб. наук. праць з галузі фізичної культури та спорту. – Вип. 8. – Львів: НВФ «Українські технології», 2004. – Т. 3. – С. 135-140.
13. *Зыков А.В.* Средства и методы физической подготовки военнослужащих к действиям в напряженных психологических ситуациях: Автореф. дис... к.п.н.: 13.00.04. – С-Пб – Москва: ВИФК, 1998. – 20 с.
14. *Кабачков В.А.* Основы физического воспитания с профессиональной направленностью в учебных заведениях профтехобразования: Автореф. дис... д-ра п. наук: 13.00.14. – М., 1996. – 63 с.
15. *Казначеев В.П., Казначеева С.В.* Адаптация и конституция человека. – Новосибирск: Наука, 1986. – 120 с.
16. *Клиорин А.И., Чтецов В.П.* Биологические основы учения о конституциях человека. – Л.: Наука, 1979. – 164 с.
17. *Круцевич Т.Ю.* Управление физическим состоянием подростков в системе физического воспитания: Автореф. дис... д. н. физ. восп.: 24.00.02. – К.: НУФВиСУ, 2000. – 44 с.
18. Наказ Міністра Оборони України за № 197 від 12 травня 1998 року.
19. Наказ Настанова з фізичної підготовки у Збройних Силах України. – Київ, 1997. – 121 с.
20. Настанова з фізичної підготовки у Збройних Силах України. – Київ, 2001. – 124 с.
21. *Никитюк Б.А.* Интеграция знаний в науках о человеке (Современная интегративная антропология). – М.: «СпортАкадемПресс», 2000. – 440 с.
22. *Овчарук І.С.* Фізична підготовка майбутніх фахівців з ліквідації наслідків надзвичайних ситуацій як педагогічна проблема // Молода спортивна наука України: Зб. наук. праць з галузі фізичної культури та спорту. – Вип. 8. – Львів: НВФ «Українські технології», 2004. – Т. 4. – С. 258-263.
23. Основи здоров'я і фізична культура. Програма для загальноосвітніх навчальних закладів. 1-11 класи. – К.: Початкова школа, 2001. – 112 с.
24. *Пахомов Т.І.* Моделі спеціаліста державної служби як фактор підвищення її ефективності та результативності // Вісник Одеського інституту внутрішніх справ. – № 1. – 1999. – С. 20-25.
25. Роль среды и наследственности в формировании индивидуальности человека / Под ред. И.В. Равич-Щербо. – М.: Педагогика, 1988. – 336 с.
26. Теория и организация физической подготовки войск: Учебник для курсантов и слушателей ВДКИФК / Под общ. ред. Л.А. Вейднер-Дубровина. – изд. 4-е, перераб. и доп. – Л.: ВДКИФК, 1980. – 512 с.
27. *Туманян Г.С., Мартиросов Э.Г.* Телосложение и спорт. – М.: ФиС, 1976. – 239 с.

28. Уейнберг Р., Гоуди Д. Основы психологии спорта и физической культуры. – К.: Олимпийская литература, 1998. – 348 с.

29. Фізична культура. Програма для ліцеїв з посиленою військово-фізичною підготовкою / За ред. В.М. Мисіва, Г.А. Єдинака. – Кам'янець-Подільський: ПП Мошак М.І., 2004. – 54 с.

30. Фильченков Д.А. Методика реализации индивидуального подхода в физическом воспитании старшеклассников: Автореф. дис... канд. пед. наук.: 13.00.04. – М., 1994. – 23 с.

СОСТОЯНИЕ СФОРМИРОВАННОСТИ СОДЕРЖАНИЯ И ПОДХОДЫ К ОПТИМИЗАЦИИ ФИЗИЧЕСКОЙ ПОДГОТОВКИ БУДУЩИХ СПЕЦИАЛИСТОВ ПО ЛИКВИДАЦИИ ПОСЛЕДСТВИЙ ЧРЕЗВЫЧАЙНЫХ СИТУАЦИЙ

ГОНШОВСКИЙ В.

Каменец-Подольский государственный университет

Цель работы – на теоретическом уровне изучить состояние сформированности содержания и подходы к оптимизации физической подготовки будущих специалистов по ликвидации последствий чрезвычайных ситуаций.

Задачи: изучить данные научной литературы, связанные с состоянием сформированности содержания специальной физической подготовки будущих специалистов по ликвидации последствий чрезвычайных ситуаций; установить действующие и перспективные подходы к увеличению эффективности специальной физической подготовки исследуемого контингента.

Методы: анализ, синтез, систематизация данных научной литературы, изучение документальных материалов.

Аннотация. На основе данных научной литературы установлено практически полное отсутствие эффективного содержания специальной физической подготовки будущих специалистов по ликвидации последствий чрезвычайных ситуаций в высших военных учебных заведениях. Также установлено, что современные подходы к повышению эффективности этой составляющей предполагают её дифференциацию на основе лабильных характеристик курсантов, не учитывая относительно стабильных биологических показателей и, в частности, типа соматической конституции. Сказанное актуализирует дальнейшие исследования в этом направлении.

Ключевые слова: будущие специалисты, ликвидация последствий чрезвычайных ситуаций, специальная физическая подготовка, дифференцированный подход, тип соматической конституции.

THE STATE OF DEVELOPMENT OF THE CONTENT AND APPROACH TO OPTIMIZING PHYSICAL EDUCATION OF FUTURE LIQUIDATION OF ACCIDENT CONSEQUENCES PROFESSIONALS

V. GONSHOVSKY

Kamyanets-Podilsky State University

Aim of the research is to research the state of content and approach to optimizing physical education of future liquidation of accident consequences professionals at higher military schools.

Tasks of the research: to study the state of development of content of special physical preparation of future professionals on the basis of scientific literature data and examination of documentary materials.

Abstract. On the basis of scientific literature a practically complete absence of an effective content of special physical preparation of future liquidation of accident consequences professionals has been found. It has also been established that current approaches to increasing the effectiveness of this

component of preparation include a differentiation of content of physical preparation on the basis of labile characteristics of cadets without considering stable biological and particularly the types of somatic constitution as a criterion of such a differentiation. This statement makes further research in this direction relevant.

Key words: future liquidation of accident consequences professionals, special physical preparation, a differential approach, the somatic constitution type.